

Petre Țuțea

PROMETEU

Nihil sine Deo!

Ediție îngrijită și prefațată

de Viorel Țuțea

E I K O N

București, 2019

1. Teatrul seminar – dialog filosofic
 2. Fragmente – eseu filosofic
 3. Mircea Eliade – profil filosofic
 4. Filosofia nuanțelor
 5. Reflecții religioase asupra cunoașterii
 6. Alchimia
 7. O întâlnire cu Brâncuși
 8. Eros – eseu
 9. Bios – eseu
 10. Bătrânețea – eseu
 11. Triumful sofistic în lumea modernă sau caricatura utilă a realului
 12. Socrate
 13. Întâmplări obișnuite
 14. Aristotel și arta – eseu estetic
 15. *Filosofia perennis* – reflecții asupra poziției religioase a lui Aldous Huxley
 16. Despre arta actorului
 17. Omul. Tratat de antropologie creștină (10 volume: două încheiate, unul început, două schițate și cinci planificate)
 - Volumul I – Problemele sau cartea întrebărilor general și etern umane
 - Volumul II – Sistemele sau cartea construcțiilor de ansambluri logice globale
 - Volumul III – Stilurile sau cartea construcțiilor logico-estetice
 - Volumul IV – Disciplinele minții umane sau cartea domeniilor gândirii
 - Volumul V – Dogmele sau cartea certitudinii
(Din „Revista de Filosofie” nr. 3 / mai-iunie 1992)
- Viorel Țuțea

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
<i>Tipologie</i>	11
<i>Căutarea și oglindirea sau neliniștea scormonirii și revelația</i>	11
<i>Sfântul</i>	15
<i>Eroul</i>	17
<i>Geniul</i>	17
<i>Omul simplu</i>	20
<i>Titanul</i>	22
<i>Deșeurile biosociale</i>	27
<i>Raporturile dintre zeu și om</i>	28
<i>Poziții umane față de zeu</i>	47
<i>Călcarea poruncii și căderea în păcat</i>	51
<i>Imnul prometeic</i>	55
<i>Noul Adam</i>	58
<i>Indiferența</i>	64
<i>Mitologie</i>	69
<i>Principii</i>	160
<i>Unitatea</i>	167

<i>Poziții fundamentale ale omului căutător</i>	175
<i>Heteronomia și autonomia</i>	175
<i>Omul, făptura lui Dumnezeu</i>	184
<i>Tragicul</i>	186
<i>Prometeismul</i>	193
<i>Filozofie</i>	198
<i>Saeculum</i>	225
<i>Filozofie</i>	256
<i>Index</i>	291
<i>Notă bio-bibliografică</i>	305

consistentă și în care, într-un final, Titanul infractor (Prometeu) se reconciliază cu DIVINITATEA (ZEUS), la care se (re-)întoarce spășit și este iertat.

Îndemnăm cititorul să compare singur cele două variante ale mitului, să ia cunoștință de argumentele autorului privind mitologia, în general, respectiv mitul lui PROMETEU, în particular, și să decidă pentru sine.

Pentru o viziune mult mai largă, atotcuprinzătoare, asupra condiției umane în Lumea de Aici (pentru cei care se limitează doar la aceasta), dar și în Lumea de Dincolo (pentru cei care nu se mulțumesc doar cu Lumea de Aici), recomandăm cititorului să-și apropie lectura (și nu numai) *Tratatului de antropologie creștină* al aceluiași autor.

Desigur, exercițiul intelectual nu va fi ușor, dar pentru cel care îl va duce la bun sfârșit, acest demers se va dovedi benefic, pentru că va ieși mult îmbogățit spiritual.

Sigur.

Viorel Țuțea

Tipologie

Căutarea și oglindirea sau neliniștea scormonirii și revelația

Nu se poate discuta mitul prometeic fără perspectiva istorică augustiniană, istoria împletită din lupta celor două cetăți opuse și sfârșitul ei – *Civitas terrena sive diaboli* și *Civitas Dei* – prima reprezentată de *homo industiosus*, care vrea să oglindească „universul cercetat, prin căutarea adevărului în el, deci în afară de cauza lui”, cum a recomandat Auguste Comte, și a doua de *homo religiosus*. Procesele dialectice se sfârșesc în Dumnezeu, care este *coincidentia oppositorum* (Nicolaus Cusanus). Pentru Auguste Comte, universul este obiect de cercetare și de „cunoaștere pozitivă”, iar pentru Nicolaus Cusanus este „explicația lui Dumnezeu”, unitatea cosmică fiind expresia Unului absolut. Altfel, „pluralism și mișcare de transformare la infinit”, sau „entropie”. Apoi termenii: Dumnezeu, om, natură, titan, mit, personificare, formă, substanță, proces, obiect, subiect, finit, infinit, spațiu, timp, relativ, absolut și eroarea întinsă pozitiv peste spiritul omului liber, rătăcitor în timp și-n spațiu, și-al celui captiv al pasiunilor, viciilor, prejudecăților, bolii, nebuniei, semenilor, ignoranței,

fricii și naturii. În știința explicativă, care trebuie să aibă caracter religios, se pleacă de la principii – cauze la fapte – efecte. Omul este instrumentul divin care citește fenomenele explicativ, când este religios și util – inutil, sau eronat – descriptiv, când nu este, când înecat în aparență, când înlocuind-o cu simbolica lui convențională, considerând-o iluzorie. Pentru omul modern, comoditatea mintală și eficacitatea sunt criterii ale adevărului, mai ales azi, când conștiința teoretică i-arată că rațiunea autonomă nu poate cunoaște cauzele reale ale lucrurilor, sau cauza lor unică, lucrurile în sine având o singură cauză și de aceea metafizica și teologia reduc totul la unitate, ceea ce nu poate face știința. Omul de știință contemporan afirmă, că n-are nevoie de cauze, sau de cauză unică. Și totuși, vrând-nevrând, se întrebă causal, ca și metafizicianul și teologul.

Când este vorba de adevăr, apar termenii: gen, destin, eu, obiect, semen și alții – consens sau conflict – care „încep cu doi”, cum spune Nietzsche. Adevărul absolut? Acesta este adevărul, unul singur, care nu rezultă din acordul eului cu alții și cu lucrurile cercetate, fiindcă acestea nu se oferă în sine, ci ca „fenomene” (Kant), simbolurile prin care se exprimă fiind „ficțiuni comode, utile sau eronate, lucrul însuși fiind ficțiune” (Poincaré, Vaihinger). Aici mister, dincolo „față către față, cunoscând deplin” (Sf.

Pavel). Așadar, există un singur adevăr, transcendent în esență, imperfect reflectat de om în cursul istoriei, așa cum ne arată faptele sale spirituale și materiale. Numai când a început să se întrebe conștient asupra cauzalității, finalității, esenței, aparenței, trecătorului, eternului, nepătrunsului, multiplicității, unității, formei, materiei, relativității limbajului și cunoașterii, și-a dat seama de limitele spiritului său aici. Simplificând, istoria este mișcarea omului în timp și-n spațiu, punctată uneori de înțelepți și inspirați, „desfășurare situată între gigantomania fabuloasă și înfumurarea neroadă” a „științificului modern”. În Evul Mediu s-a acceptat doctrina dublului adevăr *secundum rationem* – filozofia și *secundum fidem* – teologia (Windelband).

În lumea idealului, filozofia se întâlnește speculativ cu teologia. Pentru anumiți oameni de știință moderni există un singur adevăr, cel științific, rezultat din cercetarea omului și naturii, al jocului dintre ipoteze și experiență, ipotezele fiind „anticipații ale percepției” (Kant), sau „forme de cunoaștere ideală” (Goethe). Termeni metodologici: observație, experiment, raționament. Adevărurile credinței sunt iluzii pentru științifici, chiar dacă sunt trăite colectiv, fiindcă sufletul masei și cel individual pot purta născociri și erori, situându-se fantastic sau mistic, în afară de natură, care este „subiectul

adevărului”, dincolo de ea „fiind nimicul”, cum spune Kant. S-a văzut că omul „căzut în timp” (Cioran), ros de îndoieli și uscat de rațiunea rău folosită, nu posedă adevărul – Unul –, spre care se mișcă autonom, dialectic și asimptotic, al cărui limbaj ni-l arată pseudo-creator, rătăcitor, permanent nesatisfăcut și captiv al structurii lui psihofizice și al naturii. Adevăruri științifice? Sunt adevăruri științifice: „Principiul selecționii naturale (Darwin), engramele lui Richard Semon, legea biogenetică fundamentală (Fritz Müller și Ernst Haeckel), sau orice sistem formal cuprins în simbolică umană, cu aplicații limitate în experiență.” Zeul: lumină; Titanul: dezordine; Natura: destin și omul: problemă. Un singur adevăr, imperfect reflectat în om, cum spune Sf. Pavel, natura transcendentă a acestuia situându-l deasupra ficțiunilor științifice, constituind astfel obiectul teologiei. Așa trebuie înțeleasă istoria universală, mistic, în funcție de acest adevăr unic, care este Dumnezeu. „L'irreligion de l'avenir” (Guyau) și „Stadiul pozitivist” (Auguste Comte) n-au nimic comun cu adevărul, fiind forme de înec în natură. Titanografie și istorie naturală, profană și sacră. Căutare fără sfârșit și ficțiuni, nu legi.

Sfântul

Sacrul este un „mister înfricoșător și fericitor în același timp” (R. Otto, *Das Heilige*). Prin puritate și „existență absolută, prin însușirea de adevăr revelat, se situează în fruntea tablei valorilor”, cum a făcut Max Scheler. Transcendent și imanent, metafizic-teologic și psihologic, aceștia sunt termeni polari, care formează dialectica omului întreg, al cărui sufler este neliniștit de mister. Totul este mister pentru om, dacă nu se reduce la el însuși și nu se îneacă faustic, în lume și-n ziua pământeană:

*Spre «dincolo» nu este zare.
Nerod cine-ntr-acolo cată,
Închipuindu-și că-n tărie
Ființe-asemeni lui să fie.
Rămâi în cerul tău, căci lumea
Pentru cel vrednic nu e mută.
Nevoie nu-i de-a hoinări prin veșnicie.
Ce-apropiat cunoști, ușor cuprinzi
Cutreieri astfel ziua pământeană.*

(Trad. Lucian Blaga)

Sfântul este robul lui Dumnezeu, primitiv al adevărului și ajutor al semenilor. Sacrul este în afară de om și de natură și reflectat în sfânt și-n puritatea discretă a omului religios. Profanul rătăcește în

univers, din curiozitate, din nevoie, din orgoliu, și-n ultimă analiză, din neștiință, neexistând altă știință propriu-zisă în afară de știința esențelor, vorbind platonice-creștin. Sfântul știe prin har, căutarea neducând la Absolut.

Animalicul cultivă plăcerea pentru ea însăși, fiind robul instinctelor. Satanizatul face rău, fiind robul ispitelor și înecat în lumea aceasta. Viciosul și infractorul sunt bolnavi de la natură.

Cerșetorul mirean, când nu este neputincios, este disprețuitor al muncii-blestem, iar călugărul cerșetor seamănă cu crinii câmpului, mutând natura în suflet, cum cere Mântuitorul. Revelația Unului absolut îl scoate din „înșelătoarea lume pestriță cum l-a scos pe călugărul cerșetor Sankara” (800 e. n.) – Deussen.

Neîmpliniții și degenerații stau tot sub puterea lui Dumnezeu, ca toți nefericiții.

Sfântul: Teofil, teofor și filantrop se roagă pentru el și pentru toți, iubirea deschizându-i poarta spre absolut. Credință, speranță, iubire, ascultare, umilință, rugăciune, așteptare și inspirație. Omul se mișcă între necesitatea divină și miracolul văzut de el ca abatere de la legile firii, cum vede și tragicul. Ordinea religioasă este firească, miraculosul și fantasticul desprinzându-se din închipuirea rătăcitorului om autonom. Așteptătorul credincios consideră eficacitatea Puterii supranaturale tot atât de firească precum este jocul

zilei și nopții. Încă o dată: natura – destin; omul – problemă; Dumnezeu – salvare.

Eroul

Rob al pasiunii, capacitate de jertfă, uneori sinucigaș util, sau inutil, înec istoric prin desfășurarea în timp și-n spațiu, în slujba omului sau unui neam, fiind absorbit de scop, nu de ideal, ca sfântul. Bio- și socioistorie națională și universală. Conștiința eroului este legată de *civitas terrena*, el se înecă afectiv în curgerea universală, fiind orbit de pasiune. Este determinat de o concepție a vieții și lumii, care poate fi numită uneori glorie, adică pseudoveșnicie. Nu există nemurire între cer și pământ. Cultul eroilor este pseudocult. Ei pot fi divinizați ca-n perioada mitică, fără să li se poată schimba natura bioistorică.

Geniul

„Geniul este un om înzestrat excepțional, în cel mai înalt grad axiologic”, cum s-a spus, considerat „creator liber”. Kant îl consideră „un favorit al naturii, prin el, aceasta creând modele în artă, nu în știință” *Kritik der Urteilskraft*. Imanentiștii nu depășesc limitele „lumii naturale” a genialității și leagă soarta omului de puterea rațiunii geniale. Nietzsche pune, în locul umbrelor proiectate în om de Dumnezeu, geniul, „acest meșteșugar serios, care a învățat

plăsmuirea întregurilor din întocmirea desăvârșită a părților.” Bineînțeles, neliniștea metafizică îl determină să se roage unui zeu necunoscut, care nu i se arată pentru a i se închina și a-i aduce jertfe. Pascal definește geniul „prin libertatea spirituală, în realizarea dorințelor.” Altcineva – nu mi-amintesc cine – nu-i acordă această libertate nelimitată, fiind supus rigorilor legilor care-i stăpânesc gândirea.

Talentul, nefiind supus acestei rigori, poate face ce vrea. Nici geniul, nici talentul nu posedă adevărul, dacă-l consideră ca „acord dintre gândire și obiectele cercetate”, fără prezența zeului creator și orânduitor. De aceea se împart în căutători autonomi ai adevărului, binelui și frumosului la un nivel al existenței, unde nu sunt de găsit și oglinditori cuviincioși. Constructorii autonomi nu ies din natura scormonită, din societate și din ei înșiși. Ei nu pot răspunde la „întrebările ultime”, cum spune Pascal. Dintre acestea: originea și sensul lumii și al vieții, originea și sensul vieții umane, originea și natura limbajului, sensul vieții, morții și nemuririi, libertate și captivitate cosmică, adevăr și eroare, ș.c.l. Un savant și un artist reduși la ei înșiși și la natură pot spune: nu știm. *Docta ignorantia* (Nicolaus Cusanus). Procesul dialectic vulgar al cunoașterii: faptul excitant, senzația, percepția, conceptul ca expresie sumativă, judecata, raționamentul. Dialectica este calea către

un adevăr închipuit. Conștiința aporetică a omului autonom i-arată elegant-sceptic limitele rațiunii, imensitatea iraționalului, întrebările fără răspuns și faptul că punctul de vedere, care îl însoțește ca o umbră, poate conține utilități fără adevăr. Puterea închipuirii și conștiința teoretică, tehnică și practică realizează obiectivitatea, adică punctul de vedere general, admis prin eficacitate.

Există adevăr, bine și frumos, absolute și relative, cum arată parmenideic și socratic Platon, ale cărui dialoguri au funcție gnoseologică, etico-politică și religioasă. „Lucrul în sine” aparține metafizicii și teologiei, obiectivitatea fiind trăită de oglinditori credincioși și puri. Conceptul comun al genialității nu poate fi aplicat asupra lui Toma, pentru că el n-a folosit inteligența ca ceva specific față de restul lucrurilor, ci ca o oglindă care reflectă tot. Oglindirea este întruchipată în el ca în nimeni altul. Goethe ca gânditor al naturii este, în fond, mult mai adânc înrudit cu Toma decât a părut superficial până acum, este un caz asemănător al acelei genialități nobile, impersonale, a cărei ascultare trece peste cuvinte și cu „respirația oprită, percepe muzica sferelor” (Joseph Bernhart, *Die gestalt des Hl. Thomas von Aquin*). Așa exprimă Goethe întregul mister, care se numește „genialitate”, prin cuvintele: „Las lucrurile liniștit să acționeze asupra mea, observ apoi efectul și mă silesc